

Literatura antyczna

okresy
i.p.

archaiczny IX-VI w. p.n.e.

eposy Homera i Hezjoda
narodziny literatury greckiej
twórcy: Ezeop - bajkopisarz
Tyrtajos - poezja patriotyczna
Alkajon - biesiady
Safona - elegie
ośrodki poezji - miasta na wybrzeżach Azji Mniejszej i wyspy Morza Egejskiego

klasyczny V-IV w. p.n.e.

dramaty
tragedie i komedie
Sofokles i Arystofanes
twórcy:
Terpsis - wprowadził dialog między chórem a aktorem
Ajchyljos, Eurypides, Sofokles, Arystofanes
centrum - Ateny

hellenistyczny III-I w. p.n.e.

poezja stała się twórczością dworską, kameralną, więz eklezjastyczną

twórcy:
Kallimach
Teokryt - idylle (sielanki)

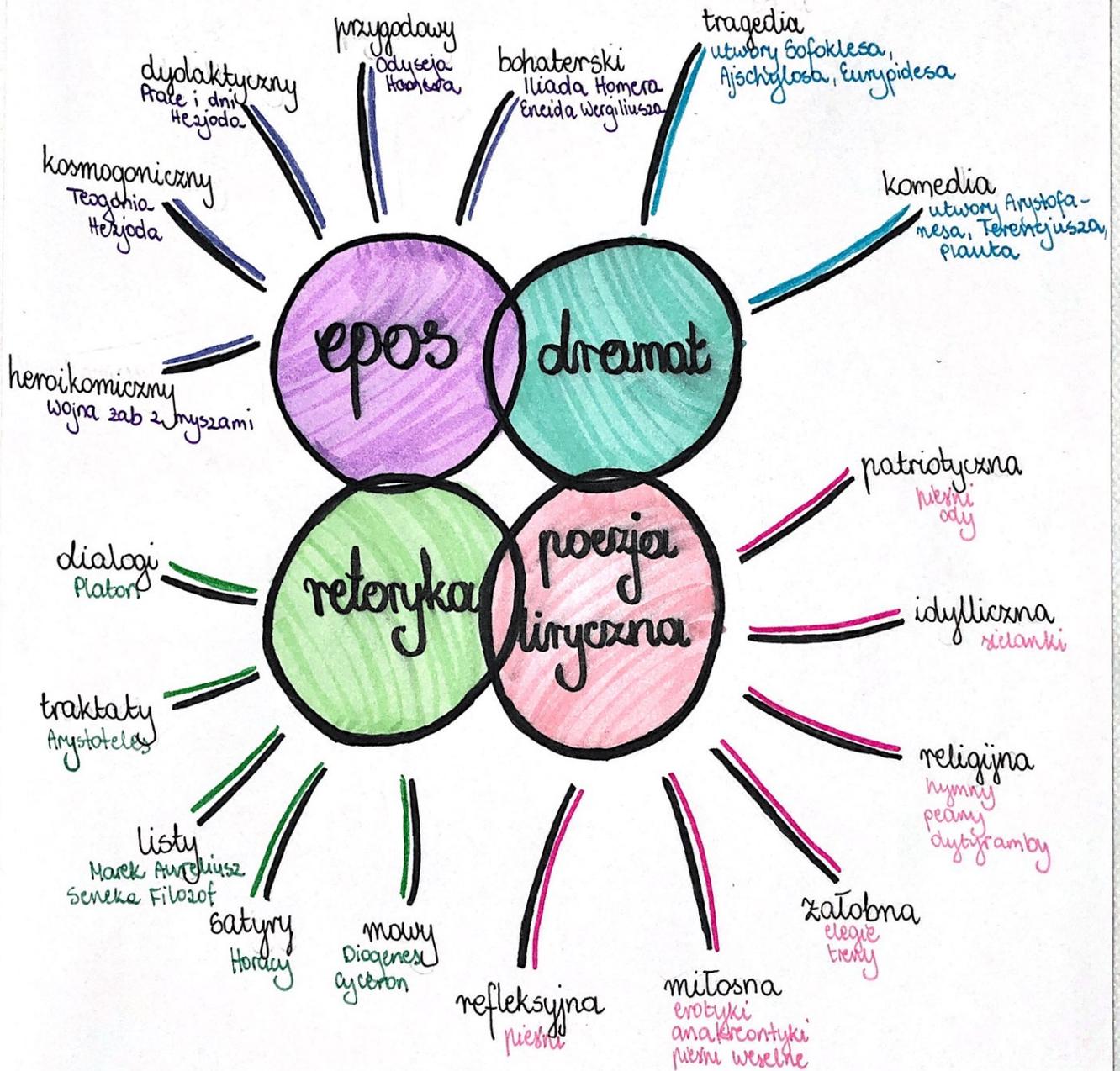
Poezja nie miała swojego centrum narodzin filologii, nauki o języku i literaturze

rzymski I w. p.n.e. - V w. n.e.

twórcy - Katullus, Wergiliusz, Lukrecjusz, Horacy, Owidiusz, Seneka

Grecja IX w. p.n.e.

rodzaje i gatunki literatury antycznej

motywy antyczne

cierpienie

Homer
"Iliada", "Odyseja"
związane z Sacrum
fatum - sity wyższe
Priam, Achilles, Odyszeusz

Sofokles
"Antygona", "Król Edyp"
fatum, przeznaczenie
Antygona, Edyp, Kreon

ojczyzna

Tyrtajos
patriotyzm
poezja tytacka

Horacy
pieśni

Wergiliusz
"Eneida"

wędrówka

Homer
"Odyseja"
motyw HOMO VIATOR

Wergiliusz
"Eneida"
"fatum można przezwyciężyć"
"determinacja"

Horacy
pieśni
podróż przez życie

miłość

Mity
"Orfeusz i Eurydyka" miłość romantyczna
"Demeter i Persefona" matka i córka

Homer
"Odyseja"
Penelopa i Odyszeusz

Wergiliusz
"Eneida"
Eneasza i Dydona

wojna

Homer
"Iliada"
heroizm bohaterów
Achilles i Hektor

Tyrtajos
patriotyzm

Wergiliusz
Eneasza
ukazanie patriotyzmu

pojęcia

poezja tyrtajska

poezja zapraszająca do walki w obronie ojczyzny, motywowanie do czynu zbrojnego, pochodzi od imienia Tyrtajosa, wiąże się z motywem patriotycznym i obrony kraju

strofa saficka

miara wierszowa stosowana przez Safone, składana się z 4 wersów: 3 po 11 sylab i 1 po 5 sylab będąca podsumowaniem

porównanie homeryckie

rozbudowane porównanie, np do świata przyrody, zwierząt, służy plastycznemu obrazowaniu postaci lub oddaniu silnych emocji i stanów psychicznych

politeizm

wiara w wielu bogów, widoczna u Greków i Rzymian, mit o stworzeniu świata

epos religijny, obszerny, podniosły poemat o religijnej tematyce, zawiera opowiadanie o losach bogów i herosów w szerokiej perspektywie czasowej

teogonia

o genezie powstania świata (mitologiczna) lub (biblijna)

wyobrażenie świata

kosmogonia

antropomorfizm

nadawanie cech ludzkich bóstwom, np: Apollo z Marsjańskim, Demeter z Persefoną

staty, niezmienny motyw, nowtwarzający się w literaturze

topos, np. homo uirator

patos

podniosły styl, wyraża się w tonie wypowiedzi, środkach stylistycznych, skądamiowych

wzorce postawy, zachowania, respekt cech opisujący go: np: odgrywanej roli, kawodu, typu osobowości, emocjonalnego

archetyp

nasledzowania

heroizm

postawa bohatera, gotowość do poświęcenia i rezygnacji z celów osobistych na rzecz celów wyższych, Achilles, Aleksander

pycha królewska, nadmierna, ufnosc bohatera we własną wartość i staranność postępowania, wyniki z błędnej/niepełnej wiedzy na temat sytuacji

hybris

np. Edyppo z „Krobia Edyppa”

fatum

nieprzewidywalne przeznaczenie, „niekłonstwo” ujęte na kimś, nieświadomie się wydarzy

nieświadoma, ale obiektywne winie bohatera, prowadzi do katastrofy

hamantia

wina tragiczna

katharsis

„oczyszczenie” zarówno bohaterów jak i widzów, np. Edyppo - wyzwał sobie oczy

odwrrotny do zamierzonego efektu działania bohatera

ironia

tragiczna

protoplasta

założyciel rodu, osoba od której wszystko się zaczęło

homo viator

np. Odyseusz, Ceneasz, topoz-ortowicek wędrowniec, żyje wdrukie jako wędrownica w jakimś celu, głęboki sens...

mit założycielski

opowieść wyidealizowana o założeniu danego miasta, państwa, opowieść przedstawia wartości fundamentalne dla danej zbiorowości

wiersz antyczny

rytmizowany, miarowy, muzyczny, w epepi - heksametr (6 stop rytmicznych)

Twórcy

literatury
antycznej

SAFONA

VII/VI w. p.n.e.

poezja miłosna
(erotyki)

liryka

poetka grecka, mieszkanka wyspy Lesbos,
prowadziła szkołę dla dziewcząt.

Nierozdzielnie zakochana.
Stworzyła strofę saficką. Jej poezja przetrwała.

motywy: miłości, przyjaźni

HOMER

VIII w. p.n.e.

"Odyseja"
"Iliada"
epos

Był zapewne pieśniarzem.

Dla Greków i Rzymian był największym
autorzytetem.

Są spory o to, czy istniał (kwestia homerycka)

motywy: wojny, dojrzewania, ojczyzny, wędrówki,
miłości, cierpienia

HORACY

I w. p.n.e.

pieśni

liryka refleksyjna, miłosna, patriotyczna

pieśni jako gatunek

epikureizm i stoicyzm

motywy: życie, wędrówka, ojczyzna

ARYSTOTELES

IV w. p.n.e.

poetyka i retoryka

teoria struktury
i odbioru dzieła
literackiego

traktat
o sztuce
przekonywania

TYRTAJOS

VII w. p.n.e.

patriotyzm

poezja tyrtajska (patriotyczna)

retoryka literacka

motywy: wojny, ojczyzny, patriotyzmu, heroizmu

V w. p.n.e.

SOFOKLES

tragedia

Należał do elity
atenckiej

"Antygona" i "Król Edyp"

motywy: cierpienia, miłości, wyboru

ARYSTOFANES

V/IV w. p.n.e.

komedie

Krytyka sofistów i Sokratesa

komedia (komiizm sytuacji);

charakterów, satyra, parodia

HERODOT

V w. p.n.e.

dzieje

historia i obyczaje ludów
dwozemitnego świata

motyw wędrówki

WERGILIUSZ

I w. p.n.e.

epos

styl homerycki

znakomity poeta rzymski.

Twórca eposu "Eneida"

żył i tworzył za czasów cesarza
Oktawiana Augusta

motywy: ojczyzny, wojny, wędrówki, miłości

PLATON

V/IV w. p.n.e.

Obrona Sokratesa i Państwo

mowa

metoda heurysty

"dobro (mota) wyrasta z
mądrości"

dialogi

idealizm i racjonalizm

alegoria jaskini

refleksje o państwie

mitologia

mit

opowieść o charakterze sakralnym.
Celem mitów było wyjaśnienie zjawisk, zachowań, praw natury oraz ważnych wydarzeń,
uniwersalnych prawd moralnych i egzystencjalnych.

podział:

teogoniczne
o pochodzeniu bogów

kosmogoniczne
o pochodzeniu świata

antropogoniczne
o pochodzeniu człowieka

geologiczne
historie rodów

eschatologiczne
o przemianach człowieka i świata

soteriologiczne
o zbawieniu człowieka

funkcje:

poznawcza
wyjaśnienie niezrozumiałych zjawisk przyrodniczych

światopoglądowa
wyznaczenie systemu wartości
normowanie życia społecznego

sakralna
utrwalanie wzorów obrzędowych i schematów rytuałów

postaci:

Grecka

Zeus
Posejdon
Hades
Demeter
Hera
Persefona
Hefajstos
Ares
Afrodyta
Hermes
Apollo
Artemida
Atena
Eros

Rzymska

Jowisz
Neptun
Pluton
Ceres
Juno
Proserpina
Wulkan
Mars
Wenus
Merkury
Apollo
Diana
Minerwa
Amor

dziędzina

bóg Nieba i Ziemi
król bogów
bóg morza i trzęsienia ziemi
greckim żeglarzy
pan świata smoków
bogini rolnictwa, urodzaju
żona Zeusa, bogini niebios
opiekunka matczyństwa i rodziny
żona Hadesa, władczyni podziemi
opiekunka dusz smoków
bóg ognia, kowali, złotników
bóg wojny (okrutnej)
bogini miłości, piękna, rozpamięcia,
kwiatołów
postanien bogów, opiekun kupców,
wędrowców, wynalazców, etadziei
bóg piękna, światła, życia, muzyki,
wroźb, sztuki i poezji
bogini Tawny, zwierząt, lasów, gó
opiekunka pastwisk
bogini mędrości, opiekunka dziewcząt
patronka wojen opawiedliwych
bóg miłości i namiętności

tragedia

gatunek dramatyczny nacechowany patosem, przedstawia losy szlachetnych bohaterów w trudnej sytuacji

budowana na tematach z mitologii, dotyczy ważnych kwestii

miała budzić w odbiorcy litość i trwogę, prowadząc do katharsis

chór był autorytetem moralnym, a także narratorem

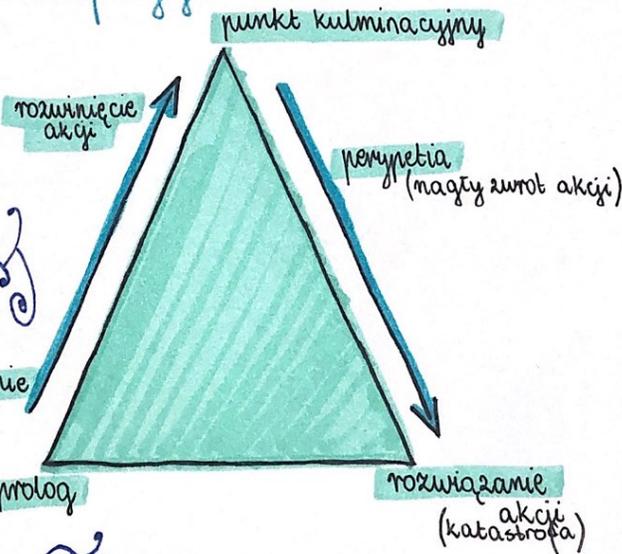
zasada trzech jedności:

jedność czasu → 12h, od wschodu do zachodu słońca

jedność miejsca → najczęściej plac przed pałacem

jedność akcji → zdarzenia połączone wątkiem przyczynowo-skutkowym jeden zwiarty wątek

kompozycja:

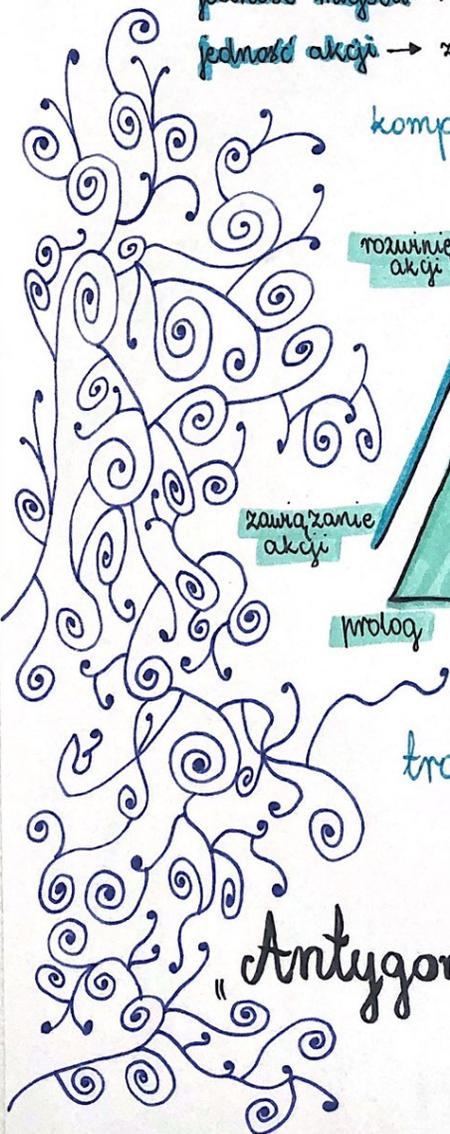

tragedie wzorcowe

Sofokles

"Antygona"

"Król Edyp"

epos

Cechy charakterystyczne:

obszerny, wierszowany utwór epicki, łączący w sobie także lirykę i dramat. Ukazuje losy postaci, na szerokim tle historycznym i społecznym.

obrona
mroczny
styl stylizowany
epicki
realizm

narrator
wielowiedzący
idealizujący
edystansujący
bezstronny

bohater
klasyczny
fantazyjny

patos
podniosły
styl

tytoniowy
helikopterem
spisany
wiersz

inwokacja
poet.
złoty wiek

najważniejsze dzieła:

grecki "Iliada" Homera

epos bohaterstwa (rycerski)

tytuł: "opowieść o Ilionie"
Ilion = Troja

przedstawia jeden z epizodów
Wojny Trojańskiej

Zgodnie z mitologią przyczyną konfliktu
było wprowadzenie Heleny (żona króla Sparty)
przez syna króla Troi.

Król ze Sparty zamykał drogę do kobiety

Achilles półbóg, młotowy, zabija Hektora

Hektor broni Troi, syn Priama, zabija przyjacela Achillesa

Priam król Troi, ojciec Hektora i Pasypa, błąka o ciasto syna, mordkierca.

rymski "Eneida" Wergiliusz

epos przygodowy (fantazyjny)
bohaterstwa (rycerski)

odzwierciedlenie 4 kłopotliwych dzieł.

Dzieje Eneasa, który szukał idealnego miejsca na założenie państwa

rycerska walka w Italii → na wędz. "Iliady"

turawka bohatera → na wędz. "Odysei"

topos → homo viator Eneas → protoplasta (założyciel rodu)

Rzymscy bogowie: Wenus → opiekunka Eneasa

Junona → przeciwniczka Wenus

grecki "Odyseja" Homera

epos przygodowy (fantazyjny)

opowiada o losach wojowników,
w tym głównego - Odyszeusza,
wracających do domu po Wojnie Trojańskiej
dom - Itaka

król Itaki - Odyszeusz

Widoczny świat fantastyczny:

mimfa Kalipso,

czarodziejka Kirke

W akcji są widoczni bogowie:

gniew Posejda

pomoc Afrodyty

Penelopa wierna żona Odyszeusza

Telemach syn Odyszeusza, szuka ojca

Odyszeusz główny bohater,
król Itaki, wierny żonie, waleczny
wędrowiec - homo viator

Filozofia

epikureizm

nurt filozoficzny opierający się na dążeniu do przyjemności. W ten właśnie sposób chciano osiągnąć szczęście. Zgodnie z założeniami tej idei należało cieszyć się chwilą, chwycić dzień - słynne „Carpe diem”.

Mówiąc najprościej - po prostu korzystać z życia, nie lękając się śmierci i idąc zgodnie z greckimi ideałami, takimi jak: opanowanie, umiar, czy spokój ducha.

stoicyzm

filozofia polegająca na dążeniu do rozumienia, zgodnie z rozumem.

Ważne było ostrożne podejmowanie decyzji, obcowanie z naturą i, ogólnie, spokojne, harmonijne życie. To opanowanie odgrywało tu kluczową rolę - nie wpadanie w euforię ani rozpacz. Często należało wystrzegać się przyjemności dla ciała.

Do dziś wzywamy powiedzenia - „Spokój stoicki”!

Horacy

najwybitniejszy poeta rzymski

Antygona

rodzaj: dramat gatunek: tragedia
autor: Sofokles
czas: jeden dzień
miejsce: Teby.
plac przed pałacem

bohaterowie

Antygona córka Edypa i Jokasty;
siostra Ismenny, Eteoklesa; Polinyka
dumna, wyniosła, nieugięta, odważna,
ponurca, religijna, lojalna wobec każdego,
ręka za głosem serca, liczyta się dla niej
prawo boskie.

Kreon władca Teb, brat Jokasty,
wuj Antygony
apodyktywny, dumny, żądny władzy,
tyran, bezwzględny, ciężka nerwa,
konsekwentny, podejrzliwy

Ismena siostra Antygony, siostrzenica Kreona
bierna, zalekciona, uległa,
staby charakter, pozostaje w cieniu siostry

Hajmon syn Kreona i Eurydyki, narzeczony
Antygony.
młodzieniec ponurcy, nie potrafi
porozumieć się z ojcem, kocha Antygony,
broni jej, popełnił samobójstwo, gdy dowiedział
się o śmierci Antygony.

akcja

Antygona staje przed trudną decyzją:
Pomimo zakazu władcy - Kreona, postanawia
pochować brata, uznanego za zbrojca,
w ten sposób wskazuje, że prawo boskie jest dla
niej ważniejsze niż ziemskie.
Kreon skazuje ją na śmierć, kaze zamurować
ją w grobowcu.
Antygona popełnia samobójstwo - wieszca się
w celi. Hajmon - jej narzeczony, ma wieść o jej
śmierci, sam kończy swój żywot.
Matka Hajmona nie wytrzymuje i również
się zabija - wieszca się w pałacu.

plan wydarzeń

1. Zakaz wydany przez Kreona, dotyczący
chowania zwłok zdrajcy.
2. Rozmowa Antygony z Ismeną
3. Rozmyślania i decyzja Antygony -
sprzeciw bohaterki i pogrzebanie brata
4. Epizod Kreona, by przytapać winowajcę
5. Przytapanie Antygony, skazanie jej na
zamurowanie w grobowcu
6. Proroctwo Tyrezyasa, błaganie Kreona
o zmianę decyzji
7. Zgoda władcy, popierane udanie się
do grobowca
8. Odnalezienie martwej Antygony,
która się powiesiła
9. Samobójstwo śmierć Hajmona - narzeczony
bohaterki
10. Odebranie sobie życia matki Hajmona -
Eurydyki
11. Ogromna rozpacz Kreona

motywy

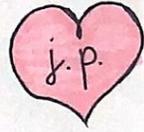
Bunt postawa Antygony wyraża bunt
przeciwko zasadom. Kobieta decyduje się
postawić prawa boskie ponad ziemskie.

Miłość bezgraniczna miłość Antygony do brata,
dla którego się poświęca
- miłość rodzinna

miłość Hajmona do Antygony. Hezerykna broni jej,
a kiedy dowiaduje się o jej śmierci, sam kończy ze sobą
- miłość romantyczna

Ofiara łączy się i pochodzi z miłości
Antygona poświęca życie, aby uratować
duszę brata przed wieczną tłaćką

Król Edypp

rodzaj: dramat
gatunek: tragedia
autor: Sofokles
czas: doba
miejsce: plac przed pałacem Teby

bohaterowie

Edypp

syn i mąż Jokasty, król Teb
syn Łajosa, z rodu Labdakidów
przekurczy, stanowczy, władczy
stawia królestwo ponad wszystko

Jokasta

żona i matka Edyppa, siostra Kreona
była żoną Łajosa.
empatyczna, impulsywna, wierzyła
w słowa wyroczni

Łajos

zmarły władca Teb, ojciec Edyppa,
mąż Jokasty, zabity przez syna
wygnat syna, wierzył w przepowiednie,
stawiał władzę ponad rodzinę

Tyrezyas

wierusz, odkrywa przed Edypem
prawdę o śmierci Łajosa.
jest pokorny, strachliwy i skromny,
lecz twardo broni swoich racji

motywy

Fatum

nieuchwytliwe przeznaczenie,
przekleństwo cięższe ma Edyppie
mimo starań, koniec końców i tak sprawdza
się słowa wyroczni, a bohater popełnia winy, których
tak bardzo starał się wystrzec.

Władza

wiązana z odpowiedzialnością,
Edypp czuje się zobowiązany odnaleźć
mordercę Łajosa.

Rodzina

jest dla Edyppa niezwykle istotna.
Uważając się za syna Polibosa i
Heroba, postanawia "ucić przeznaczenie",
aby nie skrzywdzić jego bliskich.

Kara

wiąże się z przeznaczeniem, polega na
cierpieniu, często niezauważonym.
Człowiek zostaje ukarany, choć miał
działać w dobrej wierze.

akcja

Po odgadnięciu zagadki i pozbyciu się
Sfinksa, Edypp sprawuje władzę w Tebach.

Pewnego dnia na miasto spada ogromna
zaraza, gdyż bogowie rzucili klętwę.

Władca posyła Kreona do wyroczni delfickiej,
gdzie ten dowiaduje się, iż w Tebach
znajduje się morderca Łajosa - wroczliwego
władcy. Dopóki ten nie zostanie znaleziony
i ukarany, zaraza nie zniknie.

Edypp stara się za wszelką cenę zycpać
okrutnika, nie wie, że to właśnie on nim
jest.

Tyrezyas - tamtejszy wierusz, po długich
mamowach ujawnia tragiczną prawdę,
jednak główny bohater nie chce mu wierzyć.

Władca wciąż szuka informacji.

W końcu pojawia się pasterz z Koryntu,
który okazuje prawdę o pochodzeniu Edyppa.
Okazuje się, że jako niemowlę został poru-
cony w górach, ponieważ jego rodzice
obawiali się cięższego nad nim fatum.
Według wyroczni miał on zabić wroczego
ojca i posłużyć matkę.

Niewiedomie tak też się stało. Edypp zabił
Łajosa, myśląc, że to obcy wędrowiec i
posłużyć Jokastę.

Po poznaniu prawdy bohater wydziera
sobie oczy i opuszcza Teby. Jokasta
popełnia samobójstwo.

Miłość rodzicielska

Edypp kochał swoje dzieci, miał ich
czwórkę: Antygone, Ismenę, Polineję i
Cretelesa.

Po odejściu pozostawił dzieci pod
opiekę Kreona. Nakazał, aby się o nie
troszczyły, zwracając o dziewczynki.